

Др РАДУЛЕ СЕКУЛИЋ
Др РАТКО БУКАНОВИЋ
Др РАДЕ ДЕЛИБАШИЋ

СТАЊЕ, УЛОГА И РАЗВОЈ ПЕДАГОШКИХ НАУКА У ЦРНОЈ ГОРИ

У нашем раном послеријатном периоду развитак педагошке мисли и праксе био је условљен карактером друштвено-економских односа кроз које је пролазило наше друштво. То значи и односима класних снага и класне борбе која се водила у тим условима. Та међусобна условљеност и зависност друштва и васпитања у њему је историјска константа. У њој је садржана специфичност образовно-васпитног рада, теоријског и практичног, у сваком конкретно датом друштву и то на свим нивоима и у свим облицима њиховог историјског организовања.

Педагошка теорија и пракса имају снажно повратно дјејство на развитак самог друштва. У историјском смислу тај је утицај утолико већи уколико се друштво више ослобађа класног поробљавања и ауторитарних односа међу људима.

Без обзира на сва историјска ограничења у нашем раном послеријатном периоду друштвеног развитка, тада су створени чврсти темељи марксистичких педагошких наука и на њима засноване педагошке праксе — наставни садржаји су ослобођени од мистицизма, религије и других сурогата науке; марксистички је засновано и усмјерено образовање и васпитање младих; укинута је и теоријско-практично превазиђена стара класна школа буржоаског друштва; сузбијени су и онемогућени многи антимарксистички идејни утицаји чији су носиоци били и у овој области рада веома добро научили да бране интересе буржоаске класе. То је било вријеме у којем су грађени темељи нове социјалистичке школе, односно система образовања и васпитања. Била је то нужна етапа у развоју педагошке теорије и праксе у континуитету наше социјалистичке револуције. Без ових темељних основа не би био могућ даљи крупни закорак у развоју наше педагошке мисли и праксе,

у конституисању педагогије социјалистичког самоуправног друштва.

Да би се конституисала педагогија социјалистичког самоуправног друштва и на њој заснована педагошка пракса, треба остварити одређене претпоставке — друштвене, педагошке, научно-институционалне и организационо-кадровске. Наравно, те претпоставке не могу бити једном за свагда дате. Оне се остварују и даље мијењају у историјском ходу нашег друштвеног развика. Овдје ће бити ријечи само о неким претпоставкама, односно задацима пред којима се налазе педагошке науке.

Основно начело на којем се може конституисати педагошка теорија и пракса социјалистичког самоуправног друштва јесте подруштвљавање образовно-васпитног рада, односно самоуправно организовање образовно-васпитне дјелатности у цјелини. Подруштвљавање ове дјелатности базични је друштвени услов који омогућава да се превазиђе педагошка теорија и на њој заснована педагошка пракса етатистички уређеног друштва. Само у школама, као и свим другим радним организацијама које се баве образовањем и васпитањем, које се конституишу као самоуправне друштвене институције, може да настане и да се даље развија педагошка мисао и пракса социјалистичког самоуправног друштва.

Друга друштвена основа, базични принцип, који суштински проишља из социјалистичког самоуправног организовања образовно-васпитне дјелатности у цјелини, јесте развијено самоуправљање у радним организацијама за образовање и васпитање. Без самоуправљања као друштвеног односа међу свим субјектима образовно-васпитног рада, посебно између наставника и свих оних који се образују и васпитавају, не може настати, нити се пак развијати, педагогија социјалистичког самоуправног друштва. Наравно, то је процес међусобне зависности у развика друштва и науке, дијалектички процес њихове међусобне условљености.

Само уз помоћ социјалистичког самоуправљања као глобалног друштвеног односа може да настане и да се развије педагошка теорија и на њој заснована педагошка пракса у којој ће ученици и студенти, сви они који се образују и васпитавају, бити субјекти, личности које активирањем свих својих позитивних хуманих потенција раде на развоју своје личности и сами постајући субјекти, личности у том процесу.

Пут који води од педагогије етатистичког друштва до педагогије социјалистичког самоуправног друштва, од ауторитарне школе и педагошке мисли до демократске школе и једне хуманистичке педагогије која ће до максимума ангажовати и анимирати све унутрашње снаге ученика и студената, свих оних који се образују и васпитавају, и организовати их да раде на своме образовању и васпитању, пут до педагошке теорије и праксе која ће равноправно помагати развој свих њихових интелектуалних, емоционалних и вољних снага, пут који води до васпитања цјеловите, интегралне, свестрано развијене личности као идеала човјека

нашег социјалистичког друштва — води кроз процес конституисања педагошке теорије и на њој засноване педагошке праксе у којој ће ученици и студенти, сви они који се образују и васпитавају, бити субјекти, личности. Када су људи субјекти, личности у личном и заједничком животу и раду, тада имају могућности да стваралачки преиспитују оно што стварају, као и оно што су створили, биће способни и да га мијењају уз помоћ нове аргументације. Критичко савлађивање пређеног пута човјека и друштва такође је услов и за стваралачки однос према новим циљевима и вриједностима.

Стваралаштво је везано за спонтанитет човјекових природних снага, али се оно учи и у школи живота, у школи рада, и што прије почне та школа у животу сваког човјека, то ће он прије постати стваралачка личност која ће богатством и љепотом тог стваралаштва свестрано унапређивати живот људи. Наше социјалистичко самоуправно друштво треба такву школу живота и рада — и ону нашу класичну и у много чему још заосталу школу за образовање и васпитање младе генерације — што прије учинити школом која ће омогућавати стваралачки развој младе личности, школом стваралаштва, насупрот ауторитарној школи као свом антиподу. Људске склоности и могућности за развој могу се развијати и животно-практично реализовати у способности само у процесу њиховог функционисања — у процесу рада, у процесу животно-практичне дјелатности. Без систематске и организоване помоћи педагошких и других наука такву школу наше друштво неће моћи имати.

Педагошке науке налазе се пред још неким веома битним задацима унапређивања непосредног процеса педагошког рада.

Потребне су радикалне измјене у садржају и начину рада у области образовања. Треба, прије свега, искључиво вербално заснован и усмјерен процес образовања, нарочито у току наставног рада, замијенити образовањем ученика, посебно студената, као и свих оних који се образују и васпитавају, процесом који ће их доводити, тамо гдје је то могуће, до непосредних извора знања. Тако ће се стварати услови за самостално, свјесно и активно образовање. Само се на такав начин може превладати механичко запамћивање вербално изражених образовних садржаја. Наравно, уз помоћ и педагошко усмјеравање наставника и других сарадника у том раду.

Један од основних задатака савременог образовања јесте развијање умних способности за логичко расуђивање, развитак критичких способности мишљења, пуни развитак интелектуалних снага и способности, развитак свих креативних снага и способности личности оних који се образују. Мисаона радозналост незамјенљиво је богатство човјековог живота. Без ње се не би развиле способности људског мишљења које омогућавају да се критички сагледа пређени пут у животу човјека и друштва, да се човјек усмјери према циљевима који за њега имају животно значење.

Способност критичког расуђивања, слобода за критичност духа, поуздан су знак до којег су степена људи освојили самосталност, стваралаштво и слободу.

У јединству и међусобној зависности свих задатака пред којима се налази савремено образовање и васпитање у нашем друштву може да се сагледа значај развијања марксистичког погледа на свијет и живот, посебно код ученика и студената, њихово оспособљавање за дијалектичко-материјалистички методолошки приступ изучавању појава природе, друштва и људског мишљења; изучавању укупне објективне стварности. Марксистички поглед на свијет и дијалектички методолошки приступ омогућавају људима да успјешније сагледавају противрјечности које настају у личном и друштвеном животу и раду, да на стваралачки начин дају теоријске и практичне одговоре на проблеме свијета и живота. Сваким даном постају све значајнији извори људског сазнања. И то на један модеран, рационалан, технички атрактиван и веома пријемчив начин. Невјероватно је скраћен пут од настанка научних сазнања до њихове примјене. Умножио се број људи и институција који се баве научним истраживањем, а нарочито рационализацијом, модернизацијом и иновацијама у непосредном процесу рада. Наше многе школе и факултети те настале промјене не уважавају довољно. Зато често постају неравноправни, на своју штету, у пружању одговора својим ученицима и студентима на проблеме савременог развитка науке и друштва.

Захтјев за перманентно образовање је императивна потреба живота и рада пред којима се налазе наши људи. Из истих разлога је настала потреба да се и у процесу образовања почне превладавати јаз између умног и физичког рада (аутоматизација, компјутеризација, микропроцесори и тако даље), односно да се мануелно-техничка култура у нашем савременом образовању мора учинити равноправном компонентом са интелектуалном културом.

Све области друштвеног рада налазе се, мање или више, у процесу рационализације и модернизације. Чини се да ови процеси нијесу још закорачили у образовно-васпитну дјелатност! Да ли због неспособности људи који раде у овој дјелатности, недостатка њихове добре воље, слабе организације рада, лоше технологије образовања, недовољне материјално-техничке базе наставног рада, недостатка научноистраживачког рада у области образовања и васпитања и тако даље? Ако би се такво стање продужило, оно би могло бити фатално и по младе генерације и друштво у цјелини.

У нашој друштвеној и педагошкој пракси још нијесмо почели довољно вредновати рад школа и факултета полазећи од остваривања друштвеног циља и задатака васпитања. Претежно се оцјењује коју количину знања (мада се зна да и она брзо застаријевају), ученици и студенти доносе у живот и рад. Недовољно се вреднују резултати образовно-васпитног рада на развиту способ-

ности. Не сагледава се личност ученика и студената у цјелини. Губи се основни критериј, друштвени и педагошки — какви људи излазе из школе и са факултета. Све то условљава да се и у овој области педагошког рада остаје у домену традиционалистичке школе и васпитања. За промјене у овој области биће такође потребна помоћ педагошких наука.

Настале су крупне промјене у нашој породици које имају непосредно васпитно дјејство на дјецу и омладину. Промијенио се економски статус породице. Наравно, у зависности од развитка производних снага друштва, али и од нивоа образовања родитеља које снажно утиче на материјални, друштвени и други положај породице у друштву. Нарасле су и културне потребе чланова породице, посебно дјеце. Дјеца су у крилу породичног живота постала веома информисана. Завршени су, у основи, миграциони процеси са села у град. Дјеца су се као друга или трећа генерација сасвим привикла на урбанизовану средину, усвојила су градски начин живота као природни услов своје егзистенције, као и вриједности таквог начина живота. Све се више превладавају ауторитарни односи међу члановима породице, нарочито према жени и дједи. Педагошке науке ни те промјене не прате довољно.

С правом напуштајући просветитељску политику у изградњи нашег друштва — да се уз помоћ школе и других културних институција врши његова „поправка“, а не обротно — да кроз развијање социјалистичких друштвено-економских односа на основама социјалистичког самоуправљања и што бржи развитак производних снага, прије свега у сфери материјалне производње, стварају услови за што бржи напредак друштва и човјека, учинила се недопустива грешка — дозволила се ткз. негативна селекција при упису у школе за просвјетне раднике. Двије деценије имамо такву селекцију и она се већ одражава на образовну, васпитну и идејну функцију школе.

На основу свега до сада реченог може се закључити да свако затварање, изоловање образовно-васпитне дјелатности од друштва, свако подизање вјештачких баријера између образовања и свијета рада, између педагошке праксе и педагошких наука, успорава развитак образовно-васпитне дјелатности и рада у њој, али и развитак друштва у цјелини.

Научно-педагошко истраживање треба више него до сада ослањати на богату емпиријску базу наше савремене педагошке праксе, на креативни, стваралачки педагошки рад хиљада просветних радника који у стваралачком чину свога рада налазе најрационалније путеве до позитивних резултата.

У научноистраживачки рад у области образовања и васпитања треба увести педагошки експеримент. Треба експериментално провјеравати многа друштвена, и уже школска, опредјељења, многе измјене и допуне програмских садржаја, организационе измјене, стручне усмјерења, нивое образовања, отварање нових образовно-васпитних институција, рационализација мреже образовно-

-васпитних радних организација, изучавање потреба удруженог рада за одређеним профилима кадрова и тако даље. Не би се даље смјели усмјеравати основни токови образовно-васпитне дјелатности у нашем друштву, без ослањања на резултате науке, без темељних педагошких и других истраживања — фундаменталних, оперативних и развојних.

Досадашња педагошка истраживања у Црној Гори била су без довољно система, плана, недовољно организована и усмјерана. Свако је изучавао оне проблеме у овој области научног рада који су највише одговарали њиховој личној интелектуалној преокупацији. Није се водило довољно рачуна о потребама педагошке праксе, о непосредним и будућим потребама образовно-васпитне дјелатности, о друштвеним потребама да се ова област друштвеног рада што интензивније укључи у историјски ток грађења и развијања социјалистичких самоуправних друштвених односа.

Па ипак, у нашем послеријатном развоју, за ових четрдесет година, у области педагошких наука, у темељном научноистраживачком поступку, створена су веома значајна научна дјела.

Најзначајнији научни резултати постигнути су у области историје школства, просвјете. Веома солидно је изучен развој педагошке мисли и праксе од настанка писмености на овим просторима, Ободске штампарије, од прве Његошеве школе. Уз још мало напора већ би се могла систематизирати историја педагошке мисли и праксе у Црној Гори.

Значајна научна истраживања обављена су и у области теорије васпитања и теорије наставе. Истина, ова истраживања су по својем обиму и тематици била недовољна и неадекватна да прате бурни развој радикалних преображаја образовно-васпитне дјелатности у нашем друштву. Несистематско изучавање савремене педагошке теорије и праксе један је од важних узрока зашто многа друштвена одређења у преображају образовно-васпитне дјелатности на социјалистичким самоуправним основама нијесу дала жељене резултате.

У андрагогији, новој и веома значајној области педагошких наука, имали смо нека фундаментална педагошка истраживања која имају за резултат студије од изванредног теоријског значаја у друштвеним наукама.

Било је значајних истраживања и у области предшколског васпитања, породичног васпитања; у области специјалне педагогије и тако даље.

Многи научни радници Црне Горе сродних научних области дали су веома значајне и незаобилазне научне прилоге, посебно из историје школства.

У Црној Гори се двије друштвене институције баве научним истраживањем у области педагошких наука. То су Наставнички факултет у Никшићу, у суштини замишљен и од стране друштва

прихваћен као педагошки факултет и Републички завод за унапређивање васпитања и образовања.

Наставнички факултет је требао да у јединственом процесу рада образује просвјетне раднике од предшколског васпитања до универзитетских студија. Истовремено је требао да остварује и другу своју друштвену функцију — научно истраживање у области васпитања и образовања. Ове двије функције Наставничког факултета су природне, чине јединствен процес ако хоћемо образовно-васпитну дјелатност, савремену школу и образовање и васпитање дјеце и омладине у духу наших друштвених опредјељења.

У овом смислу требало је формирати Педагошки институт у саставу Наставничког факултета, окупити око њега све креативне, стваралачке снаге на Факултету, и шире у друштву, које се баве педагошком теоријом или стваралачки унапређују педагошку праксу. Међутим, нити је Наставнички факултет својим духом рада постао довољно педагошки, нити је, мада је од његовог формирања прошло седам-осам година, у његовом крилу формиран Педагошки институт.

Наше друштво се опредјелило за овакав концепт Наставничког факултета који ће се равноправно бавити образовањем просвјетних радника и научноистраживачким радом у области образовања и васпитања, али у пракси развоја овог Факултета друштво није подржало такав развој. Напротив, систематски се омета такав смјер његовог развитка.

Недосљедна би била и Радна заједница Наставничког факултета у реализацији законом утврђених обавеза за организацију научноистраживачког рада у области образовања и васпитања.

Републички завод за унапређивање васпитања и образовања једно своје одјељење у саставу Радне организације усмјерио је, да се поред осталих обавеза, бави и научноистраживачким радом у области образовања и васпитања. Али и ова друштвена институција за сада нема услова (материјалних, кадровских, финансијских итд.) да се са више система бави научноистраживачким радом.

Зато треба што прије приступити формирању научне институције која ће се организовано бавити изучавањем образовно-васпитног рада, његовим мјестом, положајем и улогом у цјелини удруженог рада.

Развијени научноистраживачки рад у области образовања и васпитања је пријека потреба нашег даљег прогресивног друштвеног развитка. Без савременог, модерног, на научним основама организованог педагошког рада са младима — неће се моћи животни-практично реализовати огромне хумане потенције — моралне, интелектуалне, естетске, радно-производне итд. које млади људи носе у себи као могућности свога развоја, сво богатство људске природе којима су млади обдарени, јер су и оне веома битне „природне“ резерве које има ово друштво!

Без развијеног научноистраживачког рада у области образовања и васпитања и његове улоге у даљем развоју производних

снага и друштвених односа у нашем друштву — без научне експертизе какви су нам радници потребни на почетку 21. вијека, каква знања су им најпотребнија у овим бурним токовима научне и технолошке револуције; да ли ће наша омладина која се сада образује, и дјеца која тек почињу са образовањем, бити довољно оспособљена да се успјешно укључе у високоразвијену индустријску производњу која се очекује крајем овог и почетком наредног вијека; да ли је образовање какво је сада у нашим школама довољно стимулативно за рационализацију, модернизацију и иновације у процесу рада, хоће ли се садашњим квалитетом образовања млади оспособити да умно осмисле свој будући рад итд.

Без помоћи наука, посебно педагошких које се најдиректније баве процесом образовно-васпитног рада, наша школа, факултет, наш систем образовања и васпитања, образовно-васпитна дјелатност у цјелини, неће моћи да задовољи непосредне и будуће потребе пред којима се налази наше друштво.

Никаквог организованог научноистраживачког рада у области образовања и васпитања од стране друштва код нас после рата није било. То не значи да у досадашњем раду на образовању и васпитању, посебно младих генерација, нијесу израсли бројни кадрови који би могли, само да се организују, да се њиме баве веома успјешно.

У Црној Гори има десетине просвјетних радника са богатим педагошким искуством и веома значајним резултатима у свом педагошком раду. Њихов стваралачки рад треба да буде најзначајнија основа на коју треба ослонити научноистраживачки рад у овој области, на којој треба развијати педагогију социјалистичког самоуправног друштва. Свака значајнија педагошка теорија у историји школства и просвјете зачала се у непосредној педагошкој пракси. Њу треба анализирати, научно верификовати, теоријски уопштавати и чинити је доступном свим педагошким радницима. Наравно, да у нашој Републици има више од седамдесет стручних педагога са факултетским образовањем.

Када је у питању припремање кадрова за научноистраживачки рад у области образовања и васпитања у нашој Републици оскоро да нема било какве научне политике. Боље рећи научна политика и научноистраживачки рад у области образовања и васпитања једно друго условљавају.

Квалитет било које институције која се бави научноистраживачким радом не цијени се само квалитетом научних радника који већ стварају, него прије свега квалитетом научног подмлатка који имају. Када је у питању ова област научноистраживачког рада о томе се заиста не води рачуна. Наша Република нема никаквог увида који су то педагошки радници, прије свега млађи, који су перспективни, који имају највише услова да се развију у научне раднике. Заиста млађи педагошки радници у Црној Гори немају никакве организоване друштвене помоћи.

И због кадровске политике у овој области научноистраживачког рада треба што прије формирати научну институцију. То наравно не значи да Наставнички факултет и Републички завод за унапређивање образовања и васпитања не треба да се и даље оспособљавају за научноистраживачки рад у области образовања и васпитања. То је и њихова законима утврђена обавеза.

До сада је реализовано само неколико научних пројеката (један међународног значаја) у области образовања и васпитања ове двије друштвене институције. Сада се реализује само један пројекат чији је носилац Републички завод за унапређивање образовања и васпитања. Међутим, финансијска средства за реализацију овог пројекта (20 милиона старих динара) су незнатна и њему пријети опасност да се угаси.

Вјероватно у нашој Републици има још појединаца који се самостално баве изучавањем неких педагошких тема. Међутим, ниједна друштвена институција нема увид у тај рад. И у циљу окупљања, усмјеравања људи на изучавању тема које имају шири друштвени значај, неопходно је формирати друштвену институцију која ће се систематски, плански и организовано бавити научноистраживачким радом у области образовања и васпитања, која ће водити бригу о оспособљавању кадрова за научноистраживачки рад и организовати их.

